
KUTATÁS KÖZBEN

A nemkormányzati szervezetek gyermekvédelmi tevékenysége Ukrajnában

Cikkünk áttekinti az ukrajnai civil szektor szociális területen kifejtett tevékenységét 1990-től napjainkig, középpontjában annak vizsgálata áll, hogy miért oly fontos a fentiekben megnevezett társadalmi szervezetek intézményes, az állam által elfogadott és jogilag biztosított formáinak a támogatása. A téma vizsgálatának időszerűsége a következő tényekkel támasztható alá:

A II. világháborút követő időszakról kezdve a szovjet érdekszférába került közép- és kelet-európai országokban állandósult a civil társadalom elleni elnyomás. Ezért a rendszerváltozás nyitotta meg újból annak lehetőségét, hogy az évszázados hagyományra épülő civil szektor megerősödjön és aktív szerepet kapjon a társadalmi folyamatok alakításában.

A politikai rendszerváltás azonban hazánkhoz hasonlóan, a volt szocialista országokban is, a demokratikus fordulat mellett meghozta a gazdasági- szociális válságot.

A válsághelyzet és a piacgazdaságra való áttérés minden tekintetben új jogi helyzetet teremtett a volt Szovjetunió valamennyi tagállamában.

Az állam szociális feladat- és szerepvállalása így valamennyi közép- és kelet-európai országban átértékelődött a kilencvenes évek elején. A szektorsemlegesség elve a szociális szférában is megteremtette annak lehetőségét, hogy a civil szektor bizonyos állami, önkormányzati feladatokat átvállaljon.

Ukrajnában is számolni kell a területi, regionális különbségekkel, mivel országon belüli problémák (szociális egyenlőtlenségek, hátrányok) egyes megyékben hatványozottan is jelentkezhetnek. A szerzők úgy vélik, a vizsgált nonprofit szervezeteknek így kulcsszerepük van a hátrányosabb régiókban. Ilyen térségnek számít Kárpátalja, ahol statisztikai adatok bizonyítják a magas munkanélküliséget, az országos átlaghoz viszonyítva alacsonyabb fizetéseket, és rosszabb életkörülményeket. E rövid tanulmányban ezért hangsúlyosan szerepel Kárpátalja helyzetének vizsgálata, különös tekintettel a gyermekek, a családok körülményeire. Kárpátalján leginkább az egyházi szervezetek vállaltak nagy felelősséget a szociális problémák megoldásában, illetve a család- és gyermekvédelemben.

A tanulmányban a gyermekvédelem fogalmának definíciója a következőképpen jelenik meg:

„A gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység két fő területen valósul meg. Az általános gyermekvédelem, a megelőző gyermekvédelem, a családban élő és ott eredményesen nevelhető gyermek védelme. Ez a gyermekvédelmi tevékenység valamennyi, a családban még eredményesen nevelődő gyermekekre irányul. A tevékenység körébe sorolható a terhes és szülő anyák védelme, a csecsemő-és kisdédvédelem, az óvodai- iskolai gyermekvédelem, a szakmunkástanuló és munkát vállaló ifjúság védelme.

A speciális gyermekvédelem a családi körben bármilyen okból fejlődésében akadályozott, veszélyeztetett vagy a családi kötelékből kirekesztett gyermekek védelmére és neve-



lésére irányul. A tevékenység körébe sorolható az árvák, az elhagyottak, erkölcsileg vagy egészségügyileg veszélyeztetettek, a nehezen nevelhetővé váltak, a lelkiileg sérültek, a zül-
löttek nevelése.”

A gyermekvédelemmel foglalkozó cikkekben, tanulmányokban különböző területi felosztásokkal találkozunk. Ha az ENSZ gyermeki jogok nyilatkozata által sugallt megfogalmazásból indulunk ki, akkor a gyermekvédelmet két nagy területre oszthatjuk:

- 1) a probléma megelőző, preventív gyermekvédelemre;
- 2) a probléma kezelő gyermekvédelemre (jelen értelmezés szerint a probléma kezelő gyermekvédelmet attól a ponttól számítjuk, amikor a gyermeket valamilyen ok miatt kiemelik a családjából és az intézményes elhelyezés valamilyen formájában részesítik).

A nonprofit szervezetek jellemzői

A nonprofit szervezetek elsődleges célja olyan tevékenységek végzése, amivel valamilyen szükségletet elégítenek ki. Nem a profitszerzés a legfontosabb, hanem a szükségletek ki-
elégítése érdekében végzett tevékenység.

Mint ismeretes, a nonprofit szektor közkeletű definíciója alapvetően negatív meghatározás. Nem azt mondja meg, hogy miről is beszélünk, hanem azokat a jellegzetességeket próbálja megragadni, amelyek a nonprofit szervezeteket más szektorok intézményeitől megkülönböztetik. A szektorhatárok kijelöléséhez felhasznált három kulcsfontosságú kritérium a következő:

1. A profitszétosztás tilalma. A szervezeteket nem profitcélok vezérlik, ezért nem tartoznak a piaci szektorhoz, működésük nem annak logikáját követi. Nem kizárt ugyan, hogy akár vállalkozási, akár alaptevékenységükkel nyereségre tesznek szert, de azt semmiképpen nem osztják szét a tagok, alapítók, vezetők és támogatók között, hanem eredeti céljaik elérése érdekében használják fel.

2. Működési autonómia és szervezeti elkülönülés a kormányzati szektortól. A nonprofit szervezetek közvetlenül nem függenek a kormányzattól, nem tagolódnak be az állami szektorba. Ez nem zárja ki, hogy közfeladatokat vállaljanak át, kormányzati megrendeléseket kapjanak és állami támogatásokban részesüljenek, de sem jogilag, sem intézményesen nem tartozhatnak az állami szférába. Saját irányító és döntéshozó testületük van, tevékenységük fölött a kormányzati szervezetek csupán törvényességi ellenőrzést gyakorolhatnak.

3. Intézményesültség, önálló jogi személyiség. Nonprofit szervezetnek csak a hivatalosan bejegyzett, bizonyos mértékben intézményesült szerveződések minősülnek, amelyek tudatosan kialakított, dokumentumokban rögzített belső szerkezetnek és működési szabályzatnak megfelelően tevékenykednek. A teljesen informális, rövid élettartamú, laza belső szerkezetű vagy vezetési szervezetek nem tekinthetők a nonprofit szektor részének.

Ez tehát a három legfontosabb határvonal, amely a nonprofit szektort a piaci, a kormányzati és az informális szférától elválasztja. Sajnos már ez a rendkívül leegyszerűsített meghatározás is igen sok vitára ad okot, a szektorok között kirajzolódó határvonalak koránt sem élesek

Az ukrán társadalom a jelzőszámok tükrében

Általános gazdasági, szociális helyzet

1991-ben kiáltották ki Ukrajna függetlenségét. A piacgazdaságra való áttérés minden előzetes felkészülés nélkül történt, így kormányzati szinten nem történt meg a stratégiai lépések

kidolgozása. A szociális szektor gyors változásának következtében a társadalom igen élesen két táborra szakadt: gazdagokra és szegényekre. Az állam passzív eszközökkel próbált javítani a kialakult helyzeten, mégpedig a segélyek különböző formáival. Mindeközben azonban nem vették figyelembe a gazdasági helyzet adta lehetőségeket.

1995-ben a családok 80 százaléka szociális segélyt, pénzbeli segítséget vagy kompenzációt kapott. A nyugdíjasok az ország lakosságának jelentős részét (14,5 millió) tették ki, nyugdíjban részesültek. A fiatal továbbtanulók (1,5 millió) ösztöndíjra vártak, 5, 6 millió gyermek részére ítélték oda gyermeksegélyt, 2, 5 millió ember szorult rendszeres pénzbeli támogatásra stb.

A mai gazdasági körülmények között egyre többen szorulnak valamilyen segélyre, de az állami költségvetés ezt már nem tudja felvállalni. Kevés pénzt osztanak szét egyre több rászoruló között. A rendszerváltás idején kialakított, segélyezésre alapuló szociálpolitika nem állta meg a helyét. A szociológusok többsége egyetért abban, hogy Ukrajnában egyfajta szociális anémiát látunk, amikor is a régi normák és értékek háttérbe szorulnak, az újak viszont még nem jöttek létre.

Késésgkívül, az ukrajnai szociális helyzet alakulására igen nagy hatással volt az ország gazdasági helyzete. A negatív változások már 1990 óta megfigyelhetők. A hatékony gazdaságpolitika hiánya a következő problémákhoz vezetett:

- a termelés visszaesése;
- a foglalkoztatottság csökkenése;
- a munkanélküliség növekedése, illetve a rejtett munkanélküliek számának növekedése, a kényszerből részmunkaidőben foglalkoztatottak száma is megnőtt;
- a hiperinfláció következtében a bankban elhelyezett pénzeszegek elértektelenedtek;
- a reálbérek, fizetések, nyugdíjak alacsonyak lettek;
- sok esetben visszatartották a fizetések, nyugdíjak kifizetését.

A gazdasági életben végbement változások a társadalom új csoportjainak kialakulásához vezettek. Azok váltak egyik napról a másikra munkanélkülivé, akik korábban több éves folytonos munkaviszonyban álltak, megélhetésük kizárólag a fizetés által volt biztosított. Gondot jelentett a bankban lekötött pénzeszegek megsemmisülése, hiszen sokak félretett pénze ezzel örökre eltűnt. A bérek oly alacsonyak voltak 1992–1999 között, hogy a mindennapi megélhetést sem biztosították.

A civil szektor Ukrajnában

Ukrajnában a civil szervezetek csupán most teszik első lépéseiket az újjáalakulás útján. De léteznek olyan nonprofit szervezetek is, amelyek állami támogatást kapnak.

Az egyes országoknál különböző meghatározásokkal találkozhatunk, USA: non-governmental organizations (NGO), non-profit sector; Németországban: Vereine, Ukrajnában azon társadalmi szervezetek, melyek az Alkotmánnyal összhangban, és a törvényben foglaltaknak megfelelően működnek (a nem állami szervezetek azzal a céllal alakulnak, hogy saját tagjaik, illetve mások jogait és érdekeit védjék, bizonyos szolgáltatásokat nyújtsanak stb.).

A szociális szféra Ukrajnában az utóbbi néhány évben komoly változásokon ment keresztül. Ezek egyike – talán a legfontosabbak közé tartozó – a nagy számban megjelenő nem állami szervezetek, mely szervezetek aktív részvétele és hatása megmutatkozik a társadalmi élet különböző területein. Polyko V. adatai szerint Nyugat-Ukrajnában a szoci-



ális területen tevékenykedő szervezetek 80 százaléka újonnan alakult, és csupán minden tizedik létezik a szovjet idők óta.

Az alábbiakban azon tények felsorolása következik, melyek megerősítik a civil szerveződések létjogosultságát és fontosságát Ukrajnában:

- a totális állam és annak szociálpolitikai rendszerének a válsága;
- az emberek bizalma megrendült az állami intézmények felé;
- az állam egymagában képtelen ellátni a felvállalt kötelezettségeit a szociális védelem rendszerében;
- az emberek törekszenek arra, hogy érdekeiket érvényre juttassák és szükségleteiknek eleget tegyenek;
- arra való törekvés figyelhető meg, hogy a hasonló problémákkal küzdők egymásra találjanak, és ily módon segítsék egymást.

A jóléti pluralizmus, mint célt hangsúlyozza, hogy az állam adjon le (vagy vissza) feladatokat a másik szektornak. Az ezredfordulóra az egykori szocialista államokban is megfigyelhető az egyes szektorok közötti együttműködés, közeledés. Ez a tendencia figyelhető meg Ukrajnában.

Gyermekvédelem Ukrajnában

A társadalmi folyamatok vizsgálatakor azt tapasztaljuk, hogy a mai társadalmi viszonyok között a szociálisan legkevésbé védett társadalmi csoportnak a gyermekek tekinthetők. Ez a következő tényekkel támasztható alá: a gyermekpopuláció körében nő a megbetegedések és halálozások száma, egészségük tendenciaszerű gyengülése figyelhető meg, a szegényebb rétegek nehéz anyagi körülményei, a többgyerekes családok, valamint azon családok esetében, akik sérült gyermeket nevelnek, a kiskorúak körében elkövetett bűncselekmények számának növekedése, mely a családok súlyos anyagi helyzetének tudható be, vagy a szülői gondoskodás hiánya okozza, vagy olyan negatív jelenségek, mint az alkohol-, dohány-, drogfogyasztás a gyermekek körében, a felnövekvő generáció neveltetésében tapasztalt visszaesés stb. A gyermekek szociális és jogi védelmének kérdése egyik legnagyobb prioritást élvező célkitűzésnek tekinthető Ukrajna politikájában. Ezért a kiskorúak szociálpedagógiai védelmének rendszerében a jogi bázis megteremtése szerepel. Ez magában foglalja a nemzetközi törvénykezést, az ukrajnai törvényeket, előírásokat, konkrét metódusok, nemzetközi Charta, A gyermekek jogainak deklarálása (1959), ENSZ Egyezmény (1989). Az állami jogi bázis biztosítása szerepel Ukrajna Alkotmányában (1996), Családjogi tv. (1969), Oktatási törvény (1996), állami programok, pl.: „Ukrajna gyermekei”, (1996).

A gyermekek védelmének fontos alapját képezi az oktatás megszervezése és tökéletesítése a gyermeki szocializáció miatt. Így az Alkotmányban garantált az oktatáshoz való jog (53. cikk). A szociális védelem legfontosabb aspektusa a gyermekek érdekeinek szem előtt tartása az ország szociális- gazdasági körülményei között.

Ma egy nagyfokú általános szegénységről beszélhetünk Ukrajnában, a SZU összeomlását követően még inkább megerősödött a nem megfelelő és nem igazságos szociálpolitikai rendszer.

Szegénység és egyenlőtlenség tényleg van mindenütt, ám az nem mindegy, hogy mekkora az egyenlőtlenség, milyen tendenciákat mutat, hogyan változik a szegények száma, és milyen mély a szegénységük. E tekintetben vannak sikeres és sikertelenebb országok. Az egyenlőtlenségek változása is, a szegénység mértéke is a gazdaság szintje mellett történelem-, politika-, illetve szociálpolitika- függő.

A szegénységi küszöböt nehéz meghatározni és a szegénységi határt sem könnyű meghúzni, mégis azt gondolom, egyszerű a súlyos szegénység bizonyítékait feltárni. Ez megmutatkozik például abban, hogy 1990–1999 között az elfogyasztott élelmiszerek 50 százalékkal csökkentek. Az alultápláltság jelentős gondokat okoz a terhes nőknél és gyerekeknél. Sajnos egyre több gyermek születik már egészségkárosodással. 1991-ben az összlakosság 3 százaléka élt valamilyen fogyatékkal, sérüléssel, 2001-ben ez már 4,72 százalékra emelkedett. A leggyakrabban előforduló betegségek: a központi idegrendszer megbetegedései, érzékszervi sérülések, cukorbetegség, gennyes tüdőgyulladás, ami Nyugat-Európa országaiban már szinte nem is fordul elő. Minden ötödik fogyatékkal élő gyermek nevelőotthonba kerül. Jelenleg 433 árvaházban 69 100 gyermeket helyeztek el. Ezen kívül 122 gyermekotthon lát el 16 000 speciális szükségletű gyermeket.

A gazdasági rendszer válsága, a pénzhiány talán leginkább az egészségügyi és családvédelmi rendszeret sújtja. A korrupció és a nem megfelelő egészségügyi ellátás mind növeli az elégedetlenséget. A Word Bank tudósítása szerint Ukrajna összlakosságát tekintve 75 százalékos szegénységgel számolhatunk. A három vagy több gyermeket nevelő családok a legesélyesebbek arra, hogy a létminimum szintje alá kerüljenek.

Demográfiai viszonyok

Az utóbbi egy évtizedben Ukrajna demográfiai viszonyai is kedvezőtlenül alakultak. Ami elsőként szembetűnő, az a lakosság folyamatos csökkenése 1993 óta, melyet az 1. táblázat adatai is jól tükröznek.

1. táblázat: Ukrajna népességszámának alakulása 1940–1999 között

Év	1940	1970	1985	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Lakosság-szám	41,3	47,1	50,8	51,7	52,2	52,1	51,7	51,3	50,9	50,5	50,1

Forrás: Ukrán Központi Statisztikai Hivatal, <http://www.ukrstat.gov.ua/>

A születések számának csökkenése, valamint a családalapítás és gyermekvállalás területén fentiekben megfogalmazott állítások Ukrajna esetében is helytállóak. Megfigyelhető ugyanis, hogy 1991-ben – Ukrajna történetében először – a halálozási mutatók túlmutattak az élveszületések számadatain. (1991: az élveszületések száma: 12,1 ezrelék, a halálozási arányszám: 12,9 ezrelék). Összességében elmondható, hogy 1993 és 1999 között – napjainkig is ez a tendencia figyelhető meg – Ukrajna össznépessége 2,1 millióval (4,02 százalék) csökkent.

Az egyházak megújult szerepe Kárpátalján

A kilencvenes évek elején bekövetkezett demokratikus fordulat az egyházi szféra gyors fejlődését eredményezte és elősegítette az egyházi szociális és oktatási célú intézmények számának növekedését. Ukrajna Vallásos Ügyeiért felelős kabinetének 2005-ös évi statisztikai adatai alapján Ukrajnában közel 10 ezer kollégium és 173 egyházi oktatási intézmény tartanak számon. Különböző felekezetekhez tartozó és különféle szintű oktatási intézményekről van szó, kezdve az általános iskolától a felsőfokú intézményekkel bezárólag.*

A sokat emlegetett rendszerváltás komoly kihívások elé állította a gyermekvédelmet. Ebben az időszakban kezdték meg a történelmi egyházak missziós tevékenységüket a tér-

* Forrás: Ukrán Központi Statisztikai Hivatal, <http://www.ukrstat.gov.ua/>



ségben. Ennek első jelei voltak a régi rendszerben elkobzott egyházi intézmények helyreállítása, épületek megvásárlása, a helyi közösségek összekovácslása. Minden segítség külföldről érkezett, főként Magyarországról, Hollandiából, Csehországból. De komoly missziós tevékenységet vállaltak a lengyel katolikus papok is.

Nehéz feladat azonban annak megismerése, hogy valójában milyen társadalmi szerepet töltenek be az egyházi gyermekvédelmi intézmények, mely társadalmi csoportok veszik igénybe őket, milyen elvárásokat támaszt velük szemben az állam, a kormány. A vizsgált intézmények fő célja a hitoktatás mellett a családok, közösségek szociális jólétének segítése, a rossz szociális helyzetből fakadó egyenlőtlenségek leküzdése. Az egyházi iskolák létrehozása pedig az oktatás, szakképzés biztosítása mellett a hátrányos helyzetű családok gyermekeinek felkarolását, iskoláztatását is jelenti.

A második világháború befejezése utáni évtizedekben Kárpátalján az új szovjet hatalom megakadályozta a kapcsolatok ápolását a környező országokkal, az ott élő emberek társadalmi, vallási életét korlátozta, szervezeteiket betiltotta. Az enyhülés egyik első jeleként 1989-ben magyarországi ferencesek engedélyt kaptak arra, hogy Kárpátaljára költözzenek, és részt vegyenek a katolikus egyház újjáépítésében. Első lépésként három, magyarországi ferencrendi szerzetes költözött egy családi házba Nagyszőlősrre, hogy szerzetesi fogadalmait a helybéliekkel sorközösséget vállalva éljék meg.

Eleinte úgy tűnt, hogy az óriási hitéleti feladatok végrehajtása elegendő lesz. Hamarosan kiderült, hogy hitéleti tevékenységük nem elegendő. Nap mint nap szembesültek és szembesülnek emberi tragédiákkal, betegséggel, szegénységgel, testi-lelki nyomorral, magányval. Rövidesen az is kiderült, hogy a magyar kulturális értékek megőrzésében és továbbfejlesztésében is szerepet kell vállalniuk. Kényszerűségből fokozatosan ezekre a területekre is kiterjesztették tevékenységüket.

Jelenleg a hitbéli feladatokon túlmenően az oktatás területén rendszeresen segítik a családokat a beiskolázási terhek elviselésében, a legalapvetőbb tanszerek, írószerek megvásárlásában. Már öt településen működik óvoda a fenntartásukban, mely a keresztény nevelésen és a kulturált körülményeken túl étkezést is biztosít a gyermekeknek, sokszor a napi egyetlent. Nagyszőlőson működik egy speciális napközi otthon is, ahol a testileg, szellemileg sérült gyermekekről gondoskodnak, Huszton pedig évek óta folyik egy hasonló profilú intézmény létrehozása, építése. Két településen a cigányság számára létesítettek közösségi házat, ahol elsősorban a gyermekeknek biztosítanak étkezési, tanulási lehetőséget. Huszton két évvel ezelőtt indult el támogatásukkal egy családi típusú árvaház. A tervek szerint 2006 szeptemberében nyitja meg kapuit Huszton a mozgássérült óvoda, mely az első és egyetlen olyan oktatási intézmény, mely a speciális szükségletű gyermekekért jött létre.

A közvetlen szociális ellátás keretében több településen ingyenes ebédelési lehetőséget nyújtanak több száz idős embernek, gyereknek, hajléktalannak. Számukra a napi meleg étel különben elérhetetlen lenne. Még szélesebb körben folyamatosan osztanak szét száraz élelmiszert, karácsony és húsvét előtt több mint ezeröttszáz családot támogatnak élelmiszerral. A területen óriási gond a téli hideg átvészélése, különösen az időskorúak számára. Megsegítésükre minden évben jelentős mennyiségű tüzelőt osztanak szét, amivel legalább a téli tüzelőanyag igény egy részét sikerül megoldani. Az egészségügyi ellátás hiányosságai és a magas gyógyszerárak miatt a misszió patika hálózatot működtet, ahol recept ellenében ingyenesen juthatnak a rászorulóknak gyógyszerhez, gyógyászati segédeszközökhöz. Az elmúlt évek alatt, külföldi segélyszervezetek jóvoltából, több ezer tonna segélyszállítmányt fogadtak a területen működő Karitászi szervezetek, melyben ruha, élelmiszer, iskolabútor,

gyógyászati eszköz, könyv és sok egyéb hasznos adomány volt. Ezeket magánszemélyekhez és intézményekhez továbbították.

A Karitászi Szervezet létrejött Kárpátalján szintén a Ferences Rend kezdeményezésére indult meg az 1990-ben. Jelenleg nemcsak a nagyvárosokban, hanem az apró falvakban is működik. A gyermekvédelem területén a Szervezet a következő feladatok végzését vállalja:

- gyermekotthonok, gyógycentrumok, óvodák létrehozása, irányítása;
- a devianciák megelőzése érdekében tréningek szervezése, info-szolgálat működtetése;
- a társadalmi fejlődés érdekében szociális központok, varrodák, mini-pékségek kialakítása;
- ingyenkonyha, gyógyszertárak, ruhaosztás rendszeres jelleggel.

Hasonló tevékenységet folytat a református, valamint a görög katolikus egyház is. A református egyház segítő tevékenysége a helyi gyülekezetek részvételével egészül ki. Kárpátalján kiemelkedő az egyházak gyermekvédelmi tevékenysége, mely az utóbbi évtizedben jelentős eredményeket mutatott fel. A gyermekvédelem részét képezi az óvodai ellátás megszervezése is, valamint a családsegítés. A térség speciális gyermekvédelmi gyakorlata a nyugati szemléletet tükrözi: a gyermekek érdekei állnak a középpontban, az ellátás differenciált, sokoldalú, korszerű.

Összegzés

Ukrajna – mint a Szovjetunió egyik utódállama – egy sajátos fejlődési utat mutat a szociálpolitika rendszerét tekintve. Ennek hátterében komoly gazdasági, szociális, politikai okok húzódnak, valamint az egykori szocialista rendszer következményeként megmaradt és bevált módszerek, mechanizmusok és szemlélet. A kilencvenes évek elején bekövetkezett rendszerváltás – komoly krízise mellett – Ukrajna számára is meghozta a demokratikus fordulatot. Ennek egyik példája lehet a társadalmi szervezetek újjáalakulása, többek között az egyházak és egyéb nonprofit szervezetek működése e térségben. Mivel a nonprofit szervezetekről általában elmondható, hogy egy-egy probléma vagy társadalmi szükséglet megoldását szorgalmazzák, a megváltozott társadalmi-gazdasági-politikai viszonyok között valóban nagy szükség volt ezen szervezetekre.

Ukrajna gyermekvédelmi helyzete a kilencvenes évek hazai gyakorlatához hasonlítható. Ukrajna a társadalmi- gazdasági helyzet adta lehetőségek között igyekszik lépést tartani az előtte járó, fejlettebb országok példáival. Érzékelhető egyfajta pozitív elmozdulás, fejlődés a rendszer egészét tekintve, ugyanakkor hiányzik egy átfogó, komplex reformtervezet és jogi szabályozás.

Barta Ágnes & Rákó Erzsébet

Tanulási motivációk a hátrányos helyzetű gyerekek körében*

Mint a szakirodalomból is ismert, a cigány tanulók helyzetével foglalkozó kutatások eredményei szerint a cigány tanulók iskolai pályafutását meghatározó tényezők igen összetet-

* Részlet a szerző *A cigány tanulók kommunikációs problémái az oktatási folyamatban* című kutatási jelentéséből.